

Sorumluluk Almak

Eğer liderlik çözümse, o zaman sorun nedir? Bu konuda Tora son derece açık ve belirgindir. Sorun, sorumluluk alma başarısızlığıdır.

Bereşit'in ilk bölümleri iki anlatım üzerine odaklanmaktadır: ilki Adam ve Hava; ikincisi de Kayin ve Evel'dir. Her ikisi de belirli bir başarısızlık hakkındadır.

Önce Adam ve Hava. Bildiğimiz gibi, günah işlemişlerdir. Mahcubiyet ve utanç içinde gizlenirler ama bunun tek sonucu, insanın Tanrı'dan gizlenemeyeceğini anlamak olur:

Tanrı adama “Neredesin?” diye seslendi. “Bahçede sesini duydum... ve korktum; çünkü çıplaktım. Bu yüzden gizlendim” diye cevap verdi [adam]. “Sana çıplak olduğunu kim söyledi? Yoksa yememeni emrettiğim ağacın meyvesinden mi yedin?” Adam “Yanıma verdiğin kadın – yediğim şeyi ağaçtan bana o verdi” dedi. Tanrı kadına “Nedir bu yaptığın?” dedi. Kadın “Beni yılan aldattı ve yedim” diye cevap verdi. (Bereşit 3:9-13)

Her ikisi de kendi kabahatleri olmadığında ısrar etmektedir. Adam, kadını suçlamaktadır. Kadın yılanı suçlamaktadır. Sonuç, cennetin kaybedilmesidir: Her ikisi de cezalandırılmakta ve Eden bahçesinden sürülmektedir. Neden? Çünkü Adam ve Hava, *kişisel sorumluluklarını* inkâr etmektedirler. Bir bakıma “Ben yapmadım” demektedirler.

İkinci hikâyeye trajiktir. Tora'daki ilk kardeş rekabeti ilk cinayetle sonuçlanmıştır:

Kırdayken, Kayin, kardeşi Evel'e saldırdı ve onu öldürdü. Tanrı Kayin'e “Kardeşin Evel nerede?” diye sordu. “Bilmiyorum” diye cevap verdi [Kayin]. “Kardeşimin bekçisi miyim ben?” Tanrı “Ne yaptın?” dedi. “Dinle! Kardeşinin kanının sesi topraktan Bana doğru haykırıyor!” (Bereşit 4:8-10)

Kayin kişisel sorumluluğunu inkâr etmekte değildir. “Ben yapmadım” veya “benim kabahatim değil” dememektedir. Kayin burada *ahlaki sorumluluğunu* inkâr etmektedir. Bir bakıma, kendisinden başka herhangi bir kişinin refahının kendisini neden ilgilendirmesi gerektiğini sormaktadır. Eğer yapacak

gücümüz varsa istediğimiz şeyi neden yapmayalım? Eflatun'un Cumhuriyet adlı kitabında, Glaukon, adaletin, "güçlü olan tarafın çıkarına olan her şey" olduğunu öne sürer. Güçlü olan haklıdır. Eğer yaşam, hayatta kalmak için gerçekleştirilen Darvinci bir mücadeleyse, o zaman başkalarından daha güçlüyken neden onların uğruna kendimizi zorlamamız gereksin? Eğer doğada ahlak diye herhangi bir kavram yoksa, o zaman ben sadece kendime karşı sorumluyumdur. İşte bu, Kayin'in çağlar boyu yankılanan sesidir.

Bu iki anlatım *sadece* birer hikâye değildir. Bunlar, Tora'nın insan ırkının tarihine dair anlatımının başında, önce kişisel, sonra da ahlaki açıdan *sorumluluk alma* başarısızlığının hikâyeleridir – ve liderlik tam da bunun cevabıdır.

Moşe'nin ilk yıllarına dair anlatımda büyüleyici bir cümle vardır. Moşe büyür, halkını, Bene-Yisrael'i görmek için çıkar ve onların acı çektiğini, kölelik işlerinde çalıştığını görür. Mısırlı bir görevlinin onlardan birini dövdüğüne tanık olur. Metin o noktada şöyle demektedir: "Şu yöne ve o yöne baktı ve kimsenin olmadığını gördü" (*vayar ki en iş*; Şemot 2:12; veya tam çeviriyle 'hiç adam olmadığını gördü').

Bunu basit anlamıyla değerlendirmek güçtür. Bir inşaat alanı, kapalı bir mekân değildir. Orada mutlaka birçok insan vardı. Nitekim sadece iki pasuk sonrasında, orada neler olup bittiğini tam olarak bilen Bene-Yisrael'e mensup kişiler olduğunu görüyoruz. Dolayısıyla bu ifadenin "Şu yöne ve o yöne baktı ve olaya müdahale etmeye hazır olan kimse olmadığını gördü" anlamına geldiği neredeyse kesindir.

Eğer öyleyse, o zaman burada, sonraları "Genovese sendromu" veya "seyirci etkisi" olarak bilinegelen olgunun ilk örneği var demektir. Bu sendroma, bir kadının New York'da saldırıya uğradığı bir olay nedeniyle bu isim verilmiştir, zira olay, hepsi kadının saldırıya maruz kaldığını bilen, ama onu kurtarmaya gelmekten geri kalan çok sayıda insanın mevcut olduğu bir ortamda meydana gelmişti.¹

Sosyal bilimciler bu gibi durumlarda tam olarak ne olduğunu tespit etme gayretiyle birçok deneyde bulunmuşlardır. Bazıları, başka insanların varlığının, bir bireyin neler olup bittiği hakkındaki yorumunu etkilediğini öne sürmektedir. Başka kimse yardıma gelmediği için, meydana gelen olayın acil bir durum arz etmediği sonucuna varmaktadırlar.

Ancak başkaları buradaki kilit etkenin, *sorumluluğun dağılması* olduğu görüşündedir. İnsanlar, orada birçok kişi mevcut olduğundan, mutlaka başka birinin öne çıkıp harekete geçeceğini varsaymaktadırlar. Görüldüğü kadarıyla Moşe'nin olayı hakkındaki doğru yorum budur. Başka hiç kimse gelip kurtarmaya hazır değildi. Zaten bunu yapma olasılığı olan kişiler kimlerdi? Mısırlılar kölelerden sorumlu birer görevliydi. Bene-Yisrael'e mensup birini kurtarmak için risk alma zahmetine girmelerine ne gerek vardı? Ve Bene-Yisrael de birer köleydi. Kardeşlerinden birinin yardımına koşmanın kendi yaşamlarını riske sokacağını biliyorken bunu nasıl yapabilirlerdi?

Harekete geçmek için Moşe olmak gerekiyordu. Ama işte bir insanı lider yapan da tam olarak budur. *Lider, sorumluluk alan kişidir*. Liderlik, pasif değil, aktif hale geldiğimiz zaman; bir başkasının

¹ Olay ve sendromla ilgili bir tartışma için bkz. <https://dunyalilar.org/kitty-genovese-cinayeti-bystander-effect.html>.

harekete geçmesini beklemediğimiz zaman – belki de, en azından burada ve şimdi, başka hiç kimse olmadığı için – doğar. Kötü şeyler vuku bulduğunda bazıları gözlerini öte yana çevirir. Bazıları başkalarının harekete geçmesini bekler. Bazıları harekete geçmekten geri kaldıkları için başkalarını suçlar. Bazıları basitçe yakınır. Ama “Eğer bir şeyler yanlışsa, bunu düzeltmeye çalışmalıyım” diyen bazı insanlar vardır. Onlar birer liderdir. Onlar kendi ömürleri içinde bir fark yaratan kişilerdir. Onlar dünyamızı daha iyi bir dünya haline getirenlerdir.

Birçok büyük inanç ve uygarlık, kabullenme üzerine kuruludur. Eğer dünyada şiddet, acı, fakirlik ve ızdırap varsa, bunu basitçe dünyanın normal hali olarak kabullenirler. Veya Tanrı'nın isteği olarak. Veya doğanın ta kendisinin doğası olarak. Omuz silkerler, çünkü Gelecek Dünya'da her şey iyi olacaktır.

Yahudilik daima dünyanın büyük “itiraz dini” olagelmıştır ve öyle olmaya devam etmektedir. Bu inancın kahramanları, durumu olduğu gibi kabullenmeyi reddetmişlerdir; itiraz etmişlerdir. Bizzat Tanrı'yla yüzleşmeye bile hazır olmuşlardır. Avraam “Tüm dünyanın Yargıcı adaleti yerine getirmeyecek mi?” demiştir (Bereşit 18:25). Moşe, “Neden bu halka kötülük ettin?” demiştir (Şemot 5:22). Yirmeyau “Neden kötüler bu kadar refah içinde?” demiştir (Yirmeyau 12:1). İşte Tanrı bizim bu şekilde tepki göstermemizi istemektedir. *Yahudilik, Tanrı'nın insani sorumluluğa yönelik çağrısıdır*. En yüksek başarı, yaratılış eserinde Tanrı'nın ortağı haline gelmektir.

Adam ve Hava günah işledikleri zaman Tanrı “Neredesin?” diye seslenmiştir. İlk Lubaviç Rabi'si Liadi'li Rabi Şneur Zalman'ın işaret ettiği üzere, bu çağrı sadece ilk insanlara yönelik değildi.² Her nesilde yankılanan bir çağrıdır bu. Tanrı bize özgürlük vermiştir, ama özgürlükle birlikte sorumluluk da gelir. Tanrı bize, ne yapmamız gerektiğini öğretir, ama bunu bizim için Kendisi yapmaz. Ender istisnalar haricinde, Tanrı, tarihe müdahale etmez. *Bize değil, bizim aracılığımızla eylemde bulunur*. Tıpkı Kayin'e söylemiş olduğu gibi, bize de hem içimizdeki kötülüğe hem de çevremizi saran kötülüğe direnebileceğimizi söyleyen ses O'dur.

Sorumlu yaşam, tepki veren bir yaşamdır. Sorumluluk sözcüğünün İbranice karşılığı olan *ahrayut* sözcüğü, “başkası” anlamına gelen *aher* sözcüğünden gelir. Bizim büyük Başkası'mız, bize vermiş olduğu özgürlüğü, dünyayı olması gereken haline daha yakın bir duruma getirmek için kullanmamız çağrısında bulunan Tanrı'nın ta Kendisi'dir. Büyük soru – sürdüğümüz hayatın cevaplayacağı soru – şudur: Hangi sesi dinleyeceğiz? Adam ve Hava'nın örneğinde olduğu gibi arzunun sesini mi dinleyeceğiz? Kayin'in örneğinde olduğu gibi öfkenin sesine mi kulak vereceğiz? Yoksa bize burayı daha adil ve daha zarif bir dünya haline getirmemiz çağrısında bulunan Tanrı'nın sesini mi takip edeceğiz?

Şabat Şalom

² Nissan Mindel'in Rabbi Schneur Zalman of Liadi, A Biography (New York: Kehot Publication Society, 1969) adlı kitabında kaydedilmiştir.

ŞABAT SOFRASI IÇIN SORULAR

1. Tora'daki hangi anlatılar size bir lider gibi davranma ve değişime önyak olma ilhamı veriyor?
2. Sadece kişisel sorumluluk alan insanların lider olması gerektiğine inanıyor musunuz?
3. Daha iyi bir dünyanın yaratılmasında Tanrı'nın bir ortağı olarak siz nelere itiraz edeceksiniz?

www.RabbiSacks.org   @RabbiSacks

The Office of Rabbi Sacks, PO Box 72007, London, NW6 6RW • +44 (0)20 7286 6391 • info@rabbisacks.org

© Rabbi Sacks • All rights reserved • Rabbi Sacks'in Ofisi Covenant and Conversation Trust tarafından desteklenmektedir